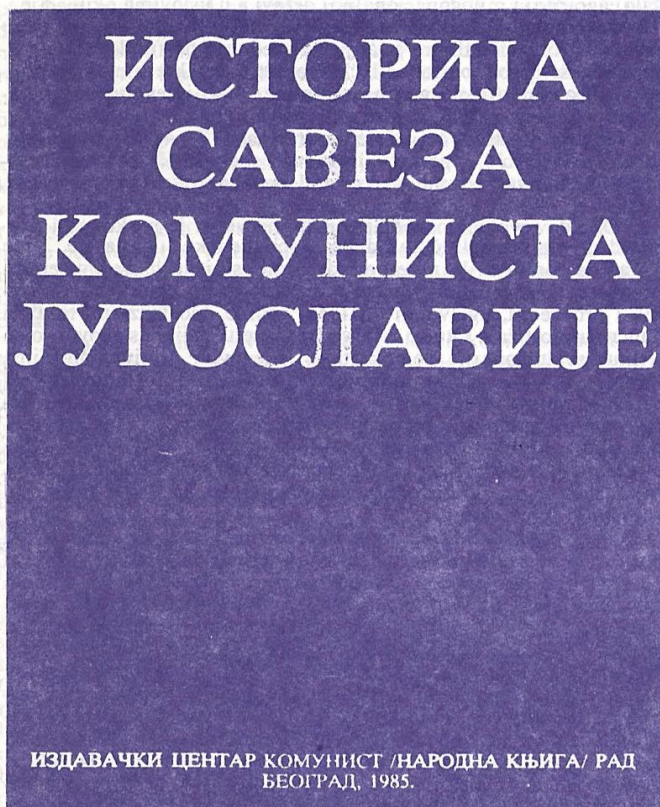

koliko smo idejnopolički angažovani i odgovorni prema Savezu komunista i društvu kome pripadamo i u kome delujemo. Društvena potreba za ovom knjigom danas je naglašenija i zbog toga što su u našoj publicistici, istoriografiji i književnom stvaralaštvu sve učestalije proizvoljne građanske i nacionalističke interpretacije naše najnovije istorije, što se sve češće negiraju i osporavaju teko-vine revolucije, mesto i uloga KPJ (SKJ), pa i druga Tita.

Koliko će Istorija SKJ značiti uopšte u našoj istoriografiji, pa i u našem društvu zavisiće ne samo od njenog naučnog nivoa, nego i od toga koliko će ona stvarno imati iza sebe organizovane idejno-političke snage ovog društva, a, pre svega, Saveza komunista Jugoslavije.

U tom smislu njena pojava u ovo vreme za nas predstavlja i prednost i obavezu da budemo ofanzivniji u idejnoj borbi koja se protiv nas tako bespoštedno sve organizovanije i intenzivnije vodi i na ovom području društvenog života. Stoga bi ova knjiga morala postati nasušna potreba ne samo za idejnopoličko uzdizanje dvomilionskog članstva SKJ, nego i radničke klase i radnih ljudi Jugoslavije. Preko stranica Istorije SKJ prevedenih i na svetske jezike,

međunarodni radnički i komunistički pokret kao i naučna, politička i kulturna javnost u svetu moći će na najneposredniji način da se upoznaju sa tokovima i iskustvima socijalističke revolucije i izgradnje socijalističkih društvenih odnosa u Jugoslaviji.

Iz rečenog se nedvosmisleno da zaključiti da pojavom ove jednotomne Partije nije završen naučni rad na Istoriji Saveza komunista Jugoslavije. Naprotiv, rad na ovom dalekosežnom društvenopolitičkom i naučnom zadatku već sada se poput prakse u svetu, a na osnovu postignutog u ovoj knjizi, iskustva, i potreba za jednom višatomnom naučnom sintezom Istorije Saveza komunista Jugoslavije.

U tom cilju već je izrađen nacrt Projekta četvorotomne istorije SKJ, u kome je istaknut njen cilj, pretpostavke za uspešan naučni rad, naznačen njen karakter i osnovni sadržaj skicirana organizacija rada, i predloženo desetogodišnji rok za njenu izradu kao i dinamika rada. Iskustvo u radu na jednotomnoj Istoriji SKJ, dobre i loše strane toga rada, kao i otkrivanje uzroka naučne neujednačenosti obrade pojedinih delova i istorijskih praznina, tim pre što nemamo i u doglodno vreme nećemo imati *Istoriju naroda Jugoslavije*, obavezivali su već sada, pri pripremanju novog Projekta da se jasno utvrde zadaci kolektiva naučnih radnika u prvih pet godina kada će se intenzivno pojedinačno raditi na tematskim monografijama i zbornicima dokumenata, kako bi se u drugoj fazi, od 1991. do 1996. timski obradila Istorija Partije u četiri toma u kojoj će se daleko potpunije, produbljene i s dalekosežnijim pretenzijama dati naučna sinteza Istorije SKJ, kapitalno delo trajne naučne vrednosti.

različita stajališta u tumačenju nauke i njezine metode

(uz filozofiju nauke)

radovan špiridanov

Nedavno objavljeni zbornik *Filozofija nauke* je reprezentativan izbor najatraktivnijih problema iz ove oblasti filozofije. Zaista kvalitetne prevode ogleda i delova pojedinih knjiga priređivač, Neven Sesardić, grupisao je tako da se oseti živa polemika u filozofiji nauke što svedoči kako o značaju njenih pitanja, tako i o njenoj izuzetnoj vitalnosti. Sada je čitaocu na srpskohrvatskom jeziku omogućen bolji, iako fragmentaran, uvid u jedan oblik racionalnosti, njegove probleme i metode rešavanja.

Ova knjiga, već po običaju za naše kulturne prilike, dolazi sa znatnim zakašnjenjem a da bi podstakla ozbiljna naučna istraživanja na teme koje su već postale deo opšte kulture filozofa, ali je, neosporno, korisna zbog niza drugih stvari. To je i svedočanstvo o filozofskoj disciplini koja se razmahnula u našem veku i svojom izuzetnom aktuelnošću podstakla istraživanja ne samo u filozofiji, i naznaka nekoliko osnovnih grupa problema u filozofiji nauke, i prikaz nekoliko tipova argumentacije filozofske prirode.

Priređivač je, pomalo prosvetiteljski, ukazao na što različitija stanovišta i što raznovrsnije probleme u, donekle, istorijskom rasporedu. Nužno je da se, pri tome, ispusti jedan broj zanimljivih tema. U napomeni na kraju zbornika, on to i sam konstatuje: »Budući da je osnovni cilj bio predstaviti različita generalna stajališta u tumačenju nauke i njezine metode, morali su biti izostavljeni mnogi značajni i ne manje izostavljeni tekstovi koji tretiraju specijalne teme« (*Filozofija nauke*, Beograd, b. g. str. 366').

Namera je ovog teksta da omogući razumevanje i da neka objašnjenja onima koji su očekivani čitaoci ove knjige. Sesardić, naime, nije dao objašnjenje kome je zbornik namenjen. No, izvesna elementarnost većine teksta svedoči da on nije namenjen filozofima, pa ni studentima filozofije, bez obzira na činjenicu da visokoškolski kurikulumi na našim univerzitetima tek odnedavno uključuju ove teme. Uz to nedostaje i veza sa savremenijim razmatranjima istih tema (u vidu predloga za dalje čitanje, u vidu literature ili nekakve bibliografije ili nekom drugom obliku). Ozbiljno izučavanje filozofije nauke, osim toga, traži poznavanje šire problematike, jer je ova disciplina, iako novija, ne manje razvijena od tradicionalnih. Zbog tih razloga verujem da zbornik ima popularan karakter pa bi ga trebalo dopuniti predgovorom ili pogovorom koji bi radozno, a neupućenom, čitaocu pomogao da uoči glavnu liniju argumentacije uz izvesna objašnjenja koja mogu biti korisna. Kako je teško očekivati da će priređivač to ikad preduzeti – ovaj bi tekst mogao biti umesto pregovora.

Zbornik je podeljen na četiri poglavlja:
 I KORIJENI SUVREMENE FILOZOFIJE NAUKE
 II NAUKA I FILOZOFIJA
 III ORTODOKSNO TUMAČENJE NAUČNIH TEORIJA I
 IV SPOR OKO NAUČNE METODE

Prvo poglavlje obuhvata prevode ogleda Helmholtza, Macha, Poincare i Duhema. I. Od filozofski relevantnih Helmholtzovih ogleda, rasutih često po njegovim naučnim radovima, Sesardić je odabrao »Über den Ursprung und die Bedeutung der geometrischen Axiome« (»O porijeklu i značenju geometrijskih aksioma«). Iako je, u osnovi, Helmholtz kantovac, ovde se on obračunava baš sa jednom od kantovskih dogmi, onom o trodimenzionalnom karakteru prostora. Takvo shvatanje prostora uzrokuje specifično shvatanje geometrije (euklidovsko) pa se i »geometrijski način mišljenja« služi ovim specifičnostima da bi obezbedio ključne dokaze za specifičnu koncepciju odnosa mišljenja prema iskustvu. Helmholtzova je namera da nove, drugačije geometrijske aksiome dovede u vezu sa iskustvom i ispita logičku mogućnost njihove zamene.

On dokazuje da neoborivost aksioma euklidovske geometrije počiva na opažajno predstavljenim geometrijskim likovima, a osnova svih dokaza na kongruenciji dotičnih likova. Da bi se kongruencija opažajno predstavila, potrebno je predstaviti da se geometrijski likovi približavaju, a da ne menjaju svoj oblik i dimenzije. (Da je to moguće svi znamo iz iskustva.) To je ta pretpostavka koja je nedokazana, pa je moguće, a to Helmholtz i pokazuje, da se svaki dokaz o kongruenciji zasniva na činjenici uzetog iz iskustva.

Međutim, moguće je zamisliti prostor (geometriju koja ga opisuje) u kome, usled zakrivljenosti površina, ne važe aksiome euklidovske geometrije, a geometrijski likovi različite veličine nisu slični iako su iste vrste. Takve su neklasične geometrije (Lobačevskog, Riemanna...). U njima se javlja posebna veličina, tzv. mera zakrivljenosti. Tek kada je njena vrednost nula – takva geometrija je euklidovska. »Time se ispostavilo da prostor, posmatra li ga se kao područje mjerljivih veličina, ni u kom slučaju ne odgovara najopćenitijem pojmu nekog trodimenzionalnog skupa, nego zadovoljava i posebna određenja koja su uvjetovana potpuno slobodnom pokretljivošću čvrstih tijela, nepromijenjena oblika po svim mjestima i uz sve moguće primjene smjera te, nadalje, posebnom vrijednošću ne razlikuje od nule. Ova zadnja konstatacija sadržana je u aksiomima o pravcima i paralelama« (str. 18 – 19).

Na drugoj strani, Helmholtz dokazuje da aksiomi euklidovske geometrije nisu utemeljeni u datom obliku naše sposobnosti opažanja. Kao što bi sve veličine bile u istoj razmeri kada bi se sve udvostručile, tako bi i rasteza-

može simulirati na kompjuteru, a to, Kuhn bi morao da prizna, dokazuje da je on mehanički, odnosno – odlučiv.

15. Larry Laudanov ogled »Sagledavanje naučnog progressa sa stanovišta rešavanja problema« (»A Problem – Solving Approach to Scientific Progress«) preveden je iz zbornika *Scientific Revolution*, Oxford, 1981.

U sporu oko metode, ovaj ogled svoje mesto zaslužuje ne argumentacijom za ili protiv neke metode već zahtevom da se unapred postavljeno stanovište ispita, što je neobično, iako ne nezahvalan, oblik raspravljanja u filozofiji nauke. Normativna filozofija nauke logički nije neodrživa.

Iz postojećeg istorijskog svedočanstva Laudan zaključuje, a potom ispituje da:

- promene teorija nisu kumulativne;
- teorije nisu prihvaćene zbog empirijske potvrde niti odbačene zbog anomalije;
- uzrok promene su pojmovni sporovi pre nego pitanja empirijske potvrđenosti;

- principi naučne revizibilnosti su relativni;
- teorija koja raspravlja samo o prihvatanju i odbacivanju nije u stanju da se uhvati ukoštac sa većinom situacija sa kojima se naučnici suočavaju;

- koegzistencija rivalskih teorija nije izuzetak – već pravilo itd.

Laudan prosuđuje ovu skicu modela filozofije nauke prema navedenim zahtevima i zaključuje da ona dopušta mogućnost da teorija bude prihvatljiva i kada ne očuva kumulativnost jer taj model dopušta mogućnost da sporovi o pojmovnim svojstvima neke teorije igraju racionalnu ulogu i mogu voditi do razjašnjenja osnovnih pretpostavki. Zatim daje razloge prihvatanja teorija sa anomalijama itd.

Ima ozbiljnih razloga zbog kojih naučnici oklevaju da prihvate, na izgled, dobro potvrđene teorije. Prihvatanje jedne teorije često znači odbacivanje one čije se sve dobre i loše strane nisu još pokazale. Takav model nauke omogućuje objašnjenje, što je za Laudana najvažnije, istovremenog postojanja rivalskih teorija. Pluralizam naučnih teorija svakako doprinosi progressu.

16. Na kraju zbornika je provokativno predavanje Paula Feyerabenda članovima filozofskog društva Sussex univerziteta 4. novembra 1974. godine, objavljeno u časopisu *Radical Philosophy*, 2, 1975. godine pod naslovom »How to Defend Society Against Science« (Kako zaštititi društvo od nauke).

Feyerabendova ideja je da savremena nauka spustava slobodu mišljenja. Zato on pobija argument o izuzetnom položaju nauke u društvu koji se sastoji iz dva dela: (1) nauka je konačno našla korektan *metod* za pobeđujuć rezultat i (2) postoje mnogi rezultati koji dokazuju superiornost tog metoda. Protiv (1) govori to da teorija ne samo da ne može biti dokazana činjenicama već ni podržana. Iste činjenice mogu podržavati različite teorije. Teškoća suprotnog stanovišta je u tome što pretpostavlja o umu ono što treba da objasni o svetu: da on pravilno funkcioniše.

Ni (2) nije konkluzivno jer, pored nauke, i druge oblasti ljudskog duha daju rezultate (intuicija, fantazija i sl). Štaviše, za svoje rezultate nauka, najčešće, mora da zahvali drugim ljudskim sposobnostima. Naučni napredak je, najčešće, rezultat spoljnog uplitanja koje je tako izvedeno da pobeđuje uprkos najosnovnijim i »nadržajnijim« metodološkim pravilima. Feyerabend zaključuje da ne postoji naučna metodologija koja bi se mogla upotrebiti da odvoji nauku od svega ostalog. »Nauka je samo jedna od ideologija koje pokreću društvo i treba da bude tretirana kao takva« (podvukao P. F., str. 358).

Na kraju treba napomenuti da se ne može očekivati da ovaj tekst nadomesti čitanje knjige, kao ni da je celokupna argumentacija konkluzivna. Na čitaocu je da proceni ubedljivost svih navedenih razloga, kao i njihovu racionalnost. Činjenica da većina ponuđenih tekstova pripada tzv. analitičkoj tradiciji svedoči o popularnosti ovih tema u njoj, ali ne onemogućuje nikoga da za pomenute probleme koristi neki drugi model racionalnosti. Sve što je neophodno jeste da on bude opšte razumljiv, saopštiv i objektivn.

Napomena:

* Kako su svi citati iz knjige *Filozofija nauke*, navodim samo broj strane sa koje citiram.

Živimo u velikoj i praznoj kući

irena vrkljan

VEČE

Kiša pada usitnjena u slatkiše,
iznad zvijezda koje pršte, mrežo nagrickana.
Put rukopisa je strmo bilo
duž kože nekadašnje, prazno
je svetlo mazno.

Ne reci, ta zavjesa je već poderana,
baci sve stare, zgrušane riječi
i promijeni se brzo.

Plasťevi su dan danas nevoljeni, ogrebano lice.
Ovdje je tako lijepo hladno,
ovdje na zapadu Charlottenburga,
milosti za sva slova, zagrlj me strasno.

Izdajničke zamke leže na crtežu pismenosti,
u sobi sjene, koje su već iz prošlosti.

Na što još čekaš, beskrajno, strano područje?
Svi prozori su zabrtvljeni,
tama prosipa žalflju, ptice selice putuju
iznad nas, koji smo na tlo položeni.

POD SVJETILJKAMA

O zmijo razuma, brzo
nagrizaj granicu, koju sobu dijeli na dva mora
i ona to dopušta,
plahte, koje oni muškarcu na ramenima nose vješto,
pune su rupa, plahte se polako crvene: kaplje nešto.

Zima se seli u ovaj grad i dvore,
tamni gusti plodovi pune prozore,
bu ja noć naša.
Pjesme sada služe već kao tanjurići
i lako gore, kada ih se zaboravi.

Lutalica, skitnica ne kuća više na vrata,
smrt nekako kasni i već je bez ideja.

Samo lijepa zmija lijeno leži na stolu,
čelo je naprslo, a duša, duša sjetna
nečujno bježi ova ovdašnja svjetla.

GUBICI

Dah, koji te napušta, ne može se opisati, napuštaju
te i prijatelji, glasno šumu ruše,
koja oko tvoje kuće bješe,
odnose stabla, ostavlja ju ti zemlju pustu,
tućaku i pjevaju
tu propast glasnu, gustu.

Toplina, koja te napušta, kaplja je voska
na tvojoj koži, oni pčele šalju kroz zidove sobe,
šalju gljive, gusjenice čudne, same noćne robove.
Divlja je kosa, gola su leđa,
dani su ovi prebrojani
i hladna je ova meda.

Nema hitne pomoći, liječnik neki, ruka već napušta
putanju planeta, nije potrebna više, starost sušta.
Papir se mrvli, slova padaju kao kroz neko sito,
nema grobova, ne raste žito,
u brzini tog rastanka
šutimo razborito.

NESIGURNOST

Plaha ljubav spram tebe, dušo pamćenja!
Sačuvana si u sitnim kapima
što padaju u čašu.
A ona stoji na glavi, okružena
starim fotografijama, kruna prozirna.
Nosim ju kroz ulice, vino gorčine,
andeo iza mene brzo okreće lice,
spotičem se, hvatam ju uplašeno,
prosipam život, dok sve nije potrošeno.

IRONIČNO

Kada čujem, što se stvarno događa,
tad osjećam bršljan oko mojih žila,
tiho kuckanje nevoljkosti,
i lice, koje sam bila.

Tad vidim glavu, stol na kom je ležala,
visoke borove nade, crvene maline ljubavi,
vidim nestale ljestve sa sigurnim koracima,
malo čaja u čaši, nešto soli, malo tila,
i pjesmu, koja sam bila.

Kasnije je sve lako, čovjek se tješi, zaboravlja.
Ali u pognutoj glavi još tinja nemir
i utjeha me ne napušta.

Kasnije je sve prošlo, dovoljno dugo smo se smijeli.
Mrmljamo, spavamo u velikoj i praznoj kući,
i svega smo se riješili.